

Josip Dukić, Marko Rimac

DON IVAN FILIPOVIĆ GRČIĆ

Svećenik, pjesnik i vitez otrgnut zaboravu

Josip Dukić, Marko Rimac
DON IVAN FILIPOVIĆ GRČIĆ
Svećenik, pjesnik i vitez otrgnut zaboravu

Nakladnici:
Kulturno društvo Trilj, Trilj
Inicijativni odbor za postavljanje spomenika don Ivanu Filipoviću Grčiću

Za nakladnika:
don Josip Dukić
don Stipe Ljubas

Lektorica:
Niveska Juraga-Kovačev

Naslovnica:
Don Ivan Filipović Grčić (rad kipara Marka Gugića)

Na poleđini:
Križ Kavalira sv. Marka (Fra Matija Divković, *Beside*, 1704., izrez)

Fotografija:
Branka Gugić

Računalni slog:
Neven Marin

Tisak:
Dalmacija papir, Split

Tekst je objavljen u prigodi otkrivanja spomenika
don Ivanu Filipoviću Grčiću (rad kipara Marka Gugića)

Sinj, 3. prosinca 2016.

DON IVAN U ŽRVNJU ZABORAVA

Don Ivan Filipović Grčić, (Sinj, prije 1660. - Klis?, nakon 1715.) svećenik, pjesnik i vitez, prvi poznati župnik župe Dugopolje, jedan je u nizu zaboravljenih velikana splitske crkve. Nije nam poznato da li je ijedna osoba, osim don Ivana, sudjelovala u obadvije sinjske bitke, u prvoj 1686. i drugoj 1715. godine. Za njegov doprinos u prvoj bitci, kada je iz sinjske tvrđave nakon više od 170 godina protjerana osmanlijska vojska, Venecija ga je nagradila časnom titulom "Kavalir sv. Marka". Za sudjelovanje u drugoj, obrambenoj bitci za Sinj 1715. godine, nagrađen je zlatnom medaljom drugog stupnja. Sve to budućim generacijama u viteškom gradu Sinju nije bilo dovoljno da mu na dostojan način zahvale pa je, eto, prošlo više od tri stotine godina do podizanja spomenika njemu u čast.

Usprkos institucionalnom zaboravu, sjećanje na don Ivana, ali i ideja o postavljanju spomenika nisu se kod pojedinih osoba u Sinju nikada ugasili, osobito kod njegovih prezimenjaka Filipovića Grčića. S tom nakanom Matica Hrvatska - Ogranak Sinj organizirala je u Sinju, u hotelu Alkar, 12. kolovoza 2009. Okrugli stol s temom *Don Ivan Filipović. Trag u vremenu i prostoru*. Taj susret, koliko nam je poznato, prvi je javni spomen na don Ivana u gradu Sinju. Predavanja na susretu probudila su znatizelju brojnih osoba, a kod pojedinaca su upalila i novu luč. No, tek nakon nekoliko godina zatišja, don Stipe Ljubas, cetinski dekan i triljski župnik, osnovao je 2014. Inicijativni odbor za postavljanje spomenika don Ivanu. Odboru, kojemu je on predsjednik, vrlo rado su se priključili Boris Filipović Grčić, Damir Filipović Grčić, Ivica Filipović Grčić, Hrvoje Filipović Grčić i don Josip Dukić.

Nakon dvogodišnje pripreme Inicijativni odbor je uputio Gradu Sinju, Povjerenstvu za davanje suglasnosti o postavljanju ili uklanjanju spomenika, molbu kojom je zatražio odobrenje za postavljanje spomenika. Povjerenstvo je na svojoj sjednici održanoj 27. srpnja 2016. godine jednoglasno donijelo zaključak o prihvaćanju inicijative za postavljanje spomen-obilježja don Ivanu, uz obrazloženje da lokacija predložena od Inicijativnog odbora, zelena površina na kojoj je fontana Petrovac, nije najprikladnije rješenje. Potom je uslijedila druga molba Inicijativnog odbora u kojoj je za novu lokaciju predložen prostor uz Alkarske dvore, na vrhu stepeništa Kvartiri. Molba je pozitivno riješena na sjednici sinjskog Gradskog vijeća 24. listopada 2016. godine. Odmah potom uslijedile su pripreme oko postavljanja spomenika, autora Sinjanina Marka Gugića.

Budući da je o životu i radu don Ivana sačuvano malo podataka, smatramo da su najnovija otkrića u Državnom arhivu u Zadru i Venecijanskom državnom arhivu najbolji dar tom zaboravljenom cetinskom i hrvatskom velikanu.

"PAROCHIAS CITINE"

Don Ivan je pripadao poznatoj sinjskoj obitelji Filipović Grčić.¹ Fra Pavao Vučković ga 1699. u svom, nedavno otkrivenom, pismu naziva *Don Giovanni Filippouich, ouéro Garcich*. Don Ivan je dijete Cetinske krajine koja obuhvaća područje gornjeg i srednjeg toka rijeke Cetine. Na taj prostor prvi misionari još u starom vijeku posijali su klicu kršćanstva, čime su ga obilježili sve do danas. Tu klicu zalijevao je i don Ivan. Od kršćanskih tragova iz staroga i ranoga srednjeg vijeka sačuvani su ostatci crkava u Gornjim Koljanima, Cetini, Vučipolju, Potravlju, Gali, Otoku, Grabu, Trilju, Brnazama i Sinju.² O srednjovjekovnoj županiji Cetina (*Tzenzina*), jednoj od prvih hrvatskih županija, pisao je

¹ Josip Ante SOLDI, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 104. Za više podataka o prezimenu Filipović Grčić vidi tekst Ante Ivankovića: <http://www.rodoslovlje.hr/istaknuta-vijest/zanimljivosti-o-nositeljima-prezimana-filipovic> (16.11.2016.).

² Ante MILOŠEVIĆ, *Arheološki spomenici gornjeg i srednjeg toka rijeke Cetine*, u: *Arheološka i historijska baština Cetinske krajine*, Zbornik Cetinske krajine (dalje ZCK), br. 2, Sinj, 1981.; Ante MILOŠEVIĆ, *Arheološka topografija Cetine*, Split, 1998.; Krešimir REGAN, Branko NADILLO, *Stare crkve u Cetinskoj krajini*, u: *Građevinar*, Zagreb, 60 (2008) 5, str. 444-452.

bizantski car-pisac Konstantin VII. Porfirogenet u svom djelu *O upravljanju carstvom*.³ Od rijetkih spomena tog imena važan je onaj sačuvan u obliku *parochias Citine*, župe Cetine, misleći pri tome na cetinske župe koje su 1192. godine pripadale Splitskoj nadbiskupiji.⁴ O pripadnosti Cetinske krajine splitskoj crkvi govori i darovnica ugarsko-hrvatskog kralja Bele IV., kojom je on 1244. godine splitskom nadbiskupu Ugrinu darovao "čitavo zemljište cetinske županije".⁵

Važan događaj za Cetinsku krajinu dogodio se 30. travnja 1357. kada je papa Inocent VI. cetinskom knezu Ivanu Nelipčiću dozvolio u Sinju osnovati franjevački samostan. Samostan i crkva bili su posvećeni Blaženoj Djevici Mariji, a bili su podignuti "izvan zidina grada Vsinja" (*extra muros castris Fsignii*), preciznije rečeno, podno južnih gradskih zidina.⁶

Početak XVI. stoljeća Cetinskom krajinom zagospodarila je osmanlijska vojska. Sinj je osvojen, po svemu sudeći, 1513. godine. Već od 1516., ako ne i ranije, bio je središte "Nahije Grada Sinja",⁷ koja se prvi put spominje između 1524. i 1525. pod imenom "Nahija Cetina", a u kasnijim dokumentima spominje se pod oba imena. Nahija Cetina je obuhvaćala prostor gornjeg i srednjeg toka rijeke Cetine i bila je u sastavu Kliškog sandžaka, veće vojno-političke i administrativno-teritorijalne jedinice u Osmanskom carstvu.⁸

O vjerskom životu katolika u Cetinskoj krajinu za vrijeme osmanlijske vlasti sačuvano je vrlo malo podataka. Osim što je gotovo nestalo dotadašnjih župa, uništen je franjevački samostan pod Sinjem. Sve do kraja XVII. stoljeća, katolike po raspršenim selima obilazila su dva bosanska franjevca, jedan iz makarskog, a drugi iz ramskog samostana, više kao putujući misionari nego redoviti župnici. Štoviše, sa splitskim nadbiskupima nisu uopće uspostavljali veze, iako su nadbiskupi župu Cetinu ljubomorno čuvali za sebe kao dragocjenu baštinu, "drevni poklon hrvatskih kraljeva".⁹ Fra J. A. Soldo navodi don Pavla Žuljevića koji je za vrijeme osmanlijske vladavine u Cetinskoj krajinu vršio dušobrižničku službu.¹⁰

BITKA ZA SINJ 1686. I DON IVAN GILIPOVIĆ GRČIĆ

Nakon nekoliko bezuspješnih pokušaja zauzimanja sinjske tvrđave od strane mletačke vojske, novi providur Dalmacije i Albanije Girolamo Cornaro uspio je osvojiti grad 1686. godine. U Solinu je dao skupiti 2 000 plaćenika, 1 000 ljudi s galija, oko 600 plaćenika-konjanika i 3 000 Krajišnika. Krenuo je prema Sinju 19. rujna 1686. u pratnji generala Aleksandra od Parme i di S. Pola. Zapovjednik sinjske posade bio je Omer Aga. U bitci je zarobljeno nešto žena i oslobođeno 30 kršćana.¹¹ Nagra-

³ Konstantin PORFIROGENET, *O upravljanju carstvom*, (prijevod i komentari Nikola pl. TOMAŠIĆ), Zagreb, 2003., str. 78, 262-263.

⁴ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, II., (ur. T. SMIČIKLAS), Zagreb, 1904., str. 251, br. 237.

⁵ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, IV., (ur. T. SMIČIKLAS), Zagreb, 1906., str. 243-244, br. 212.

⁶ *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, XII., (ur. T. SMIČIKLAS), Zagreb, 1914., str. 406-407, br. 305; Ivan BOTICA, *Franjevački samostan i crkva*, u: *Povijesni prilozi*, Zagreb, 29 (2010), str. 14.

⁷ Nahija je bila najmanja upravna jedinica Osmanskog carstva.

⁸ Ivan ERCEG, *Turska osvajanja i organizacija proizvodnje u Dalmaciji i njihov odraz na privredni život Hrvatske*, u: *Sinj i Cetinska krajina za vrijeme osmanlijske vlasti*, ZCK, knj. 4., Sinj, 1989., str. 45, bilj. 27; Fehim Dž. SPAHO, *Grad Sinj u turskoj vlasti*, u: *Sinj i Cetinska krajina za vrijeme osmanlijske vlasti*, ZCK, knj. 4., Sinj, 1989., str. 55-62.

⁹ Slavko KOVAČIĆ, *Vijesti iz crkvenih arhiva o Cetinskoj krajinu pod Turcima*, u: *Sinj i Cetinska krajina za vrijeme osmanlijske vlasti*, ZCK, knj. 4., Sinj, 1989., str. 145-146.

¹⁰ J. A. SOLDI, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 62.

¹¹ *Vera e distinta relatione dell' Acquisto dell' Importante Piazza di Scin nella Dalmazia fatto dall' Armi della Serenissima Republica di Venetia sotto la valorosa Condotta dell' Illustriss. et Eccellentiss. Sig. Cav. Girolamo*

du od providura G. Cornara za svoj doprinos pri osvajanju grada dobili su uz sve ostale, Morlaci i serdari (*Morlachi pure con i Sardari*).¹²

Među nagrađenima, ali nekoliko godina kasnije, bio je i don Ivan Filipović Grčić kojega je mletački dužd Alojzije Mocenigo zbog zasluga za vrijeme i u godinama nakon bitke 9. kolovoza 1703. imenovao Kavalikom sv. Marka. Molbu je općem providuru Marinu Zaniju uputio sâm don Ivan 3. rujna 1703. godine. A. Mocenigo je u dukali naveo kako je don Ivan dao svoj doprinos u ratu protiv neprijatelja, palio kuće Hasan Age, brinuo se za robove, nanosio štetu Turcima i bosanskom paši. Istaknuo je i druge zasluge zbog kojih je zaslužio vitešku čast.¹³

Treba naglasiti da se don Ivan spominje i prije početka Morejskog (Bečkog) rata, točnije 1685. godine, ali u dokumentu općeg providura Pietra Valiera mletačkom senatu. Prema tom izvoru don Ivan je bio vođa velike skupine od 920 osoba iz Cetinske krajine, koju je odveo iz turskog podaništva i prebacio na prostor između Solina i Poljica.¹⁴ U nešto kasnijem dokumentu isti providur ponovno javlja senatu o narodu kojeg je don Ivan doveo iz Cetine. Valier tvrdi da je u 200 obitelji bilo preko 1 000 duša, od kojih je oko 200 bilo naoružano. A za don Ivana navodi da je župnik Dugopolja, čiste vjere i od velikog povjerenja naroda, dobar svećenik i pravi vojnik.¹⁵

Don Ivan je sa Stojanom Jankovićem krajem ožujka 1687. godine sudjelovao u borbama pokraj mosta u Hanu. Uspjeli su odbiti ponovni osmanlijski napad na sinjsku tvrđavu.¹⁶ Zajedno s fra Pavlom Vučkovićem predvodio je Cetinjane 1691. godine u napadima na neprijatelje na prostoru Livna, Glamoča i Kupresa.¹⁷ Sačuvan je i podatak da su 1698. godine don Ivan, njegov brat harambaša Mate i knez Butković obranili od turskog napada Filipovića kulu u Sinju (Podvarošu).¹⁸

NASELJAVANJE CETINSKE KRAJINE I NOVE ŽUPE

Završetkom Morejskoga rata i mirom u Srijemskim Karlovcima (1699.) veći je dio Cetinske krajine pripao Mletačkoj Republici. Utvrđena je nova granica između Venecije i Osmanskog carstva. Tvrđave Knin, Vrljica, Sinj, Zadvarje, Vrgorac i Čitluk s Gabelom pripale su Mlecima. Granica je bila povučena ravnom crtom od jednoga do drugog mjesta, a njih je zaobilazila polukružno za sat hoda od tvrđave. Odmah nakon osvajanja Sinja uslijedio je prvi val naseljavanja kršćana u Cetinsku krajinu. Fra J. A. Soldo ispravno prosuđuje da su stariji franjevački povjesničari epski prikazivali seo-

Cornaro Proveditor Generale in Dalmatia et Albania, Venetia, MDCLXXXVI. Vidi i: Stjepan GUNJAČA, Stari sinjski grad krvavo poprište tri opsade u tri godine, u: Mogućnosti, Split, 1959., br. 2., str. 145-146; J. A. SOLDI, Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću, knj. 1, Sinj, 1995., str. 21-24.

¹² Archivio di Stato do Venezia (dalje ASVE), Senato, Dispacci, Provveditori da terra e da mar e altre cariche, b. 353, pismo 37, Sinj, 30. rujna 1686.

¹³ Državni arhiv u Zadru, fond - Generalni providuri za Mletačku Dalmaciju i Albaniju (signatura: HR-DAZD-1), kutija 91, generalni providur Marin Zane, svezak II., 70r-70v. U tekstu piše: "D. Giouanni Filippouich (...) nell' occasione della trascorsa Guerra s' impiegò à uantaggi delle Pubbliche Armi contra il Com(m)une Nemico; con ualore si dispotò nell' incendiar le Case di Assan Agà, nel condur schiavi, nel far molti danni à Turchi, e nell' esser Direttore di Partite di Gente Paesana contro li Bassà di Bossina e di scopie, rilleuando più ferite, e massime sotto mostrar, nel mentre leuò più bandiere agli Inimici. Anco sotto Kliuno fece la Testa con le proprie Mani ad' uno de Principali Turchi, con rilievo di ferita nel piede destro."

¹⁴ Šime JURIC, *Građa za bibliografiju Cetinske krajine do 1980.*, I. dio, ZCK, knj. 3, Sinj, 1982., str. 159, br. 767.

¹⁵ Š. JURIC, *Građa za bibliografiju Cetinske krajine do 1980.*, I. dio, ZCK, knj. 3, Sinj, 1982., str. 160, br. 771: "Fu scelto ad occupare questo nuovo territorio la gente arrivata dal Cettina, di oltre 1 000 anime con circa 200 uomini d' arme in 200 famiglie tutti condotti da un tal Don Giovanni, prete da Dugopolje, uomo di fede incontaminata e di gran credito appresso i Morlachhi e distinto per essere egli non meno buon religioso che buon soldato..."

¹⁶ J. A. SOLDI, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 26-28.

¹⁷ J. A. SOLDI, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 29.

¹⁸ J. A. SOLDI, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 30.

be u Cetinsku krajinu. Pri tome su prenaplaćavali ulogu franjevacu, bilo kao pokretača borbe protiv osmanlijske vlasti i migracija, bilo kao djelitelja zemalja novodošlim obiteljima na mletačkom području. Prema sudu Solde, idealiziranje događaja bilo je plod romantičarskog pristupa prošlosti i težnja da se sve pretvori u junačku povjesnicu, ali i nepoznavanje karaktera mletačke države, koja je ljubomorno čuvala vlast u zauzetim pokrajinama.¹⁹

Uspostavljanje župa u Cetinskoj krajini izvršeno je postupno nakon brojnih seoba. U sačuvanim splitskim arhivskim spisima 1682. godine zapisana je samo jedna župa – Bisko. Posluživao ju je biskupijski svećenik. Već 1. ožujka 1689. opći providur G. Cornaro potvrdio je kako je 35 franjevacu 1688. godine dovelo mnogo naroda iz Livna, Duvna, Rakitna, Glamoča i Rame. Državna dozvola franjevcima za vršenje dušobrižničke službe izdana je 18. travnja 1695. godine u hercegovačkom Čitluku. Po njoj su franjevci, birani od svojih starješina, uz odobrenje biskupa, mogli vršiti župničku službu među novodošlim narodom.²⁰

Broj župa u Cetinskoj krajini polagano se povećavao. Tako 1697. godine imamo podatke za župe u Bisku, Dicmu, Gardunu, Čaporicama, Potravlju, Sinju i Turjacima, koja je obuhvaćala selo Košute i kraj oko Trilja. Preko Cetine bila je samo jedna župa a obuhvaćala je sela Vedrina, Jabuku, Rudu i Gradinu (Udovičić), Ugljane i Čačvinu.²¹ U tada još nesigurnim vremenima splitski nadbiskup Stjepan Cosmi imenovao je 16. siječnja 1697. fra Ivana Bešlića zvanog *Chiesik*, člana sinjskog samostana, župnikom Vedrina, Jabuke, Graba, Rude i Gradine (Udovičića). Nekoliko godina kasnije, 16. siječnja 1703., narodne starješine i Nikola Jurković predložili su za župnika fra Grgura Čovića iz sinjskog samostana.²²

Prema izvješću don Mate Bakotića koji je 1704. misionario po Cetinskoj krajini s don Ivanom Marušićem, franjevci su tada pastoralno posluživali župe Sinj, Dicmo, Prugovo, Muć, Potravnik (Potravlje), Turjake i Trilj, a biskupijski svećenici Gardun i Bisko.²³

Opći komesar franjevačkog reda fra Ivan de Vietri sastavio je 1708. izvješće o Franjevačkoj provinciji Bosni Srebrenoj. On u izvješću navodi da sinjski samostan Sv. Frane ima trideset redovnika koji su župnici na devet župa (u Splitskoj nadbiskupiji *Sign, Turiace, Dezzena, Ottoch, Prugovo*, u Ninskoj biskupiji *Berschiano, Ogorich, Steuster(?)*, *Suidolaz*). Župnik Sinja-Varoši bio je gvardijan samostana, a pod Turjake su spadala tri sela u kojima su bile tri crkve: Sv. Antuna (Turjaci), Sv. Jure (Košute) i Sv. Mihovila (Trilj).²⁴

Splitski nadbiskup Stjepan Cosmi (1678.-1707.) pohodio je nadbiskupiju četiri puta, ali spisi tih pohoda, nažalost, nisu sačuvani. Čim je Stjepan Cupilli (1708.-1719.) imenovan Cosmijevim nasljednikom, započeo je već 2. siječnja 1709. svoj prvi pastirski pohod župama Cetinske krajine.²⁵

SUŽANJ FRA PAVAO VUČKOVIĆ POZDRAVLJA DON IVANA

Fra Pavao Vučković u jednom od najtežih trenutaka svoga života, dok je bio u zatvoru u azijskom mjestu Ruffi, uputio je 13. svibnja 1699. pismo, točnije, oporuku svome bratu Tadiji serdaru, nećacima, roditeljima i svojim prijateljima, među kojima je posebno mjesto zauzimao don Ivan Filipović Grčić. Pismo je pronađeno 2015. godine u Državnom arhivu u Veneciji i budući da je do ovog trenutka bilo nepoznato javnosti, iz njega izdvajamo nekoliko vrlo zanimljivih podataka.

¹⁹ J. A. SOLDI, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 31, 41-42.

²⁰ J. A. SOLDI, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 123-124.

²¹ J. A. SOLDI, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 124.

²² J. A. SOLDI, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 126.

²³ J. A. SOLDI, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 124-125.

²⁴ M. N. BATINIĆ, *Nekoliko priloga k bosanskoj crkvenoj povijesti*, u: *Starine JAZU*, Zagreb, 1885., knj. XVII., str. 90; J. A. SOLDI, *Sinjska krajina*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 125.

²⁵ J. A. SOLDI, *Sinjska krajina*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 134.

Kako je već rečeno, pismo je naslovljeno na brata Tadiju, nećake, roditelje i prijatelje. Fra Pavao im piše da se nalazi u sužanjstvu, okovan skoro sedam mjeseci od Mustafa Paše Daltabana u gradu Ruffi, udaljenom 30 dana hoda od Carigrada prema Istoku, u blizini Arapa koji ratuju s Turcima. Smatra da su ga Turci spremni pustiti iz zatvora ako im se da u zamjenu izvjesni Čengiđ. Kako fra Pavao veli, Turci njega, fra Pavla, smatraju glavnim krivcem što su izgubili one krajeve (misli na Cetinu), pa zbog toga s njim u zatvoru loše postupaju. Tvrdi da ono što može učiniti Vučković ne može nijedan paša. Fra Pavao je preplavljen osjećajima kada upućuje pozdrave. Prvog je pozdravio don Ivana Filipovića Grčića, o kojem Turci kao i o njemu loše zборе. Fra Pavao zatim pozdravlja časne harambaše, vojnike i subraću franjevce u čije se molitve preporuča. Osobito je osjećajan prema malom Duji, pa moli brata Tadiju da se pobrine za njegovo školovanje i život, a sve što je od njegovih stvari ostalo u Sinju neka se dade tom siromašku. Fra Pavao pozdravlja i splitskog nadbiskupa Stjepana Cosmija. Subraću franjevce moli da se pobrinu za njegove stvari u samostanu (dva sanduka, dva kreveta, knjige). U dodatku pisma poručio je bratu Tadiji da kod sebe nema novca, kako možda subraća franjevci misle, te da se sto reala nalazi kod njih u sanduku, što je on, fra Pavao, zapisao u knjigama.²⁶

DON IVAN I BESIDE FRA MATIJE DIVKOVIĆA IZ JELAŠKA

Don Ivan je u Veneciji 1704. objavio drugo izdanje *Besjeda* (u ikavskom obliku *Beside*) fra Matije Divkovića iz Jelaška u Bosni i Hercegovini. Knjiga je bila jedna od najpoznatijih knjiga na hrvatskom jeziku, namijenjena svećenicima ali i rijetkim pismenim svjetovnjacima. Knjiga je tiskana hrvatskom ćirilicom, pismom koje se naziva i bosanicom, bosančicom, tada veoma korištenim u Dalmaciji, Hercegovini i Bosni.²⁷

Kao uvod u knjigu tiskan je sljedeći tekst:

²⁶ ASVE, Senato, Dispacci, Provveditori di terra e da mar e altre cariche, busta 367 (stara 540), izvještaj broj 93 od 11. X. 1699. prilog 9. Pismo je fra Pavao napisao na hrvatskom (*in Illirico*), a sačuvano je samo u prijevodu na talijanski jezik.

Cariss(i)mo mio Fr(at)ello, Nepoti, Parenti, é tutti Amici.

Doppo, che cascai nella schiauitù dal Mustai Passà Daltabantà /fù q(ue)llo, ché dépredò Cétina/, già sono scorsi sétte méssi, mi trouo nella Città chiamata Ruffi, in caténa sémpre é giorno, é notte (...). Siamo lontani da Costantinopoli buone 30. giornate, sémpre uérso Léuante à Giurgistan app(res)o Arabi, che fan(n)o guerra coi Turchi. (...) Sé in qualche modo con la Craina, é con li Pro(uedito)ri (?) potréte hauére il Cénghijich, q(ue) sto potrébbe cauaré mè, così parlano tutti i Turchi; ét anco parlano, che Vuschouich sià causa, ché i Turchi à q(ue)lla parte sono perdenti, e ché i Christiani han(n)o habitati i luoghi, e perciò mi rimprouérano, e maltrattano da p(er) tutto, é così dicono, che può più il Vuscouich, ché néssun Bassà, cosiche anco uoi guardateui: è mégljo honoratam(en)te périré, che lasciarsi uiuo prendére. E grandém(en)te salutatémi il S(ignor) D(on) Gio(vanni) Filippouich, ouéro Garcich, ché anco di lui parlano malam(en)te i Turchi: Salutaté anco tutti li honorati Harambassé, e tutti quéi militanti, é tutti gli altri Frati nominatam(en)te, ét à tutti mi raccomando nélle S(ant)je orat(io)ni, né quali spero. Raccomando il piccolo Doimo, che impari: Non lo abbandonate, o fratello, nè ténéte lo nudo; e sé in qualche luogo, hò qualchécosa di mio, ché sia pér lui pouérétto. Riuerisco con tutto il cuore l' Ill(ustrissi)mo S(ignor) Arciu(escou)jo, raccomandando mè stéssso (...). E quéllo, ch' è di robba in Monastério nélle dué cassé, é dué létti, é libri, alméno non periscano (...). Lasciatele; sé torno, bene; se non, che mi si prehi pér l' anima Dio, il quale pregaté per mè, et io per voi; e faté pér mè, et io farò pér voi. (...)

In Ruffi a(nno) d(omini)i 13. Magg(i)o 1699.

Scrissi io Frà Paolo Vuscouich schiauo del Mustai Passà Daltabantà Séraschier.

Sé qualchécosa parlano i Frati, che da mè sono li Soldi, da mè non ui è stato altro, fuori ché una paga. Ché osséruino bene néi libri, ché tutto hò notato. Di là sono in cassa cento reali.

²⁷ J. A. SOLDI, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 209; Ante JURIC, *Početak školstva u Dugopolju (1849.-1908.)*, u: *Dugopolje: Zbornik radova općine Dugopolje*, sv. 1., (pr. Ante Gulin), Zagreb - Dugopolje, 2001., str. 280-281.

Fra Matija Divković, Beside, Mleci, 1704.

Beside DIVKOVIĆA svarhu evanđelija nediljnih priko svega godišća; koe beside iz razlikieh diackih knjiga privede, ispisa; i složi bogoljubni bogoslovac fra Matie Divković iz Jelaška, reda svetoga Frančeška, iz provincie primenom Bosne arđentine. Ukojese Besidah zdarže mnoge stvari vele vridne, i korisne koliko za redovnike, toliko za svitovnje ljude, kakose očito vidi čatenjem ove knjige.

S(ve)ta Mario molise za nas grišnike.

Ja dom Ivan Filipović, ili Garčić, misnik i kavalir svetoga Marka ispod Sinja u Cetini arkibiskupie splicke čini ponoviti štampu, budući pomanjkala, imaloseje naodeći knjige imenovane svarhu evanđelija p(oštovano)ga fra Matia Divkovića, ukoji nemanjka ništa veće sve onako, kakoie iparvlje štanpano poštovanim redovnikom, i devotim karščanom, smoim trudom, i svelikom pomljom, i mećem zlamenie križ Svetoga Marka Prištanpa u Mleci poporođeniu Isusovu na a(nn)o D(omini) 1704.

Po Nikoli Peccanu knjigaru u Marcarii z dopušćeniem stariji S.of.

Iste, 1704. godine don Ivan je objavio i vlastitu liturgijsku pjesmu *Pisma koja se piva iliti kanta po epistoli na misi svake nedilje četvrte u misecu, što u jedni strana zovu Mladu nedilju*. Na kraju pjesme nalazi se zaziv: *Svagda nam bilo Ime Isusovo u pomoć, i ob dan i ob noć, i Prisveto Trojstvo i Divica Marija naša pomoćnica i Sveti Jerolim, Sveti Juraj Mučenik, Sv. Ilija, naše zemlje protekturi, Bosne, Ercegovine, Hrvata i svega slavnoga slovinskoga naroda i jezika hrvatskoga, molite se za nas.*²⁸

DON IVAN U OBRANI SINJA 1715. GODINE

Zbog gubitka teritorija krajem XVII. stoljeća osmanlijska vojska započela je Drugi morejski ili Sinjski rat, koji je izbio već 1714. godine. U tom ratu Mletačka Republika, uz pomoć domaćeg ratno sposobnog stanovništva uspjela je izvojevati veliku pobjedu u bitci za Sinj 15. kolovoza 1715. godine. Sinjska bitka bila je prekretnica za cijelu Cetinsku krajinu u vojnom, političkom, ekonomskom, socijalnom, kulturnom i vjerskom smislu. Nakon uspješne obrane i povlačenja osmanlijske vojske na područje Bosne i Hercegovine započelo je razdoblje mira u kojem se život lagano selio iz utvrđenog Grada u Podvaroš.

Najvažniji izvor za opsadu Sinja 1715. godine pronašao je Marko Rimac u proljeće 2015. godine u Venecijanskom državnom arhivu. Sám izvještaj ima 23 rukopisne stranice i strukturiran je kao izvještaj po danima, tj. dnevnik. Sastavio ga je 30. kolovoza 1715. sinjski providur Juraj Balbi na zahtjev generalnog providura Dalmacije i Albanije Angela Ema. Dnevniku je bio priložen popis osmanlijskih četa koje su provalile preko Prologa, a kojeg je generalni providur dobio od njemu pouzdanog izvora. Dnevnik je objavljen u presliku, talijanskoj transkripciji i hrvatskom prijevodu u kolovozu 2015. godine. U Venecijanskom državnom arhivu Rimac je pronašao i izvještaj o nagradama koje je 25. kolovoza 1715. generalni providur A. Emo podijelio članovima posade sinjske tvrđave. Taj izvještaj objavljen je također u knjizi.²⁹

²⁸ Usp. https://hr.wikipedia.org/wiki/Ivan_Filipovi%C4%87_Gr%C4%8Di%C4%87 (20. 11. 2016.).

²⁹ Josip DUKIĆ, *Bitka za Sinj. U Veneciji pronađen najstariji izvještaj branitelja*, u: *Večernji list, Zagreb, 19. travnja 2015.*, str. 25-26; Marko RIMAC - Josip DUKIĆ pr., *Opsada sinjskog Grada* (preslik, transkripcija, prijevod na hrvatski jezik), Split - Sinj, 9. VIII. 2015. Prije otkrića rukopisa u Veneciji jedini izvor za sinjsku bitku skoro tri stoljeća bio je *Dnevnik opsade* koji se čuva u Arhivu sinjskog samostana, fasc. XIX., br. 40. Rukopis je napisan na talijanskom jeziku na četiri stranice, a glasi *Giornale del blocco et assedio de' Turchi alla fortezza di Sign ch' incominciò li 23 luglio 1715*. (Dnevnik turske opsade Sinja započete 23. srpnja 1715.).

U sudbonosnoj obrani Sinja 1715. godine sudjelovao je i svoj veliki doprinos dao don Ivan Filipović Grčić. Štoviše, on je najspominjanija osoba u *Dnevniku opsade J. Balbija*, a za doprinos u ratu nagrađen je zlatnom medaljom drugog stupnja.³⁰ Zbog važnosti novootkrivenog dokumenta, smatramo korisnim u ovoj prigodi objaviti ponovno uz dvije sitne nadopune cijeli tekst, ali samo na hrvatskom jeziku.³¹

DNEVNIK OPSADE JURJA BALBIJA

Presvijetli, preuzvišeni i veleštovani gospodine

Budući da je moja odanost preponiznim listom od 15. tekućeg (kolovoza, *o.p.*) izvijestila Vašu Preuzvišenost o oslobođenju ove tvrđave, osjećam potrebu da vam kao dug pripovjedim o brojnim svakodnevnim uspješnim pothvatima, koji su se zbili otkada se je neprijateljska vojska pojavila na Cetini, kako bi sva važna događanja bila sakupljena i podastrta vašoj nepristranosti, o čemu sam vas shodno s vremena na vrijeme i obavještavao.

Dok sam nedavno prošlog 23. srpnja ujutro pratio posredstvom izviđača pokrete mnogobrojne turske vojske koja je boravila na Livanjskom polju, harambaša Mate Žanko, Frane Šurić i ostali cijenjani podanici izvijestili su me da se vojska, podigavši šatore iz neprijateljskog tabora, uputila prema ovoj strani i popela prije zore na planinu Prolog. Dok sam tog istog dana iščekivao obavijesti o silasku vojske s planine kako bih, prema Vašim poštovanim naređenjima, pucnjem iz topa poslao obavijest Vašoj Preuzvišenosti na tabor u Klisu, vojska je započela spuštanje u 13 sati. Odmah sam naredio da dva topa zagravaju u znak dolaska neprijatelja do Cetine. Potom je Vaša Preuzvišenost začula još tri nova pucnja kao upozorenje da su prvi jahači već prešli rijeku i sišli u polje. Jahači su se zatim raširili po selu Hrvace, obližnjim Glavicama i njihovoj blizini, zapalivši kuće kako bi načinjenim strahotama utjerali strah u kosti podanicima. Tamo su ih dočekali jedino vitez don Ivan Filipović, serdari Vučković i Tomašević, harambaša Mate Žanko, Frane Šurić, Ilija Tomašević i Grgo Anušić s drugima, skupina od oko dvadeset na konjima i pješice, te pružili snažni i moćni otpor s ciljem očuvanja manje izloženih kuća u polju. Međutim, budući da su se tada previše isturili, petorica naših su izgubili život, a jedan je ranjen dok je s turske strane jedan Turčin poginuo, a petorica su ranjena. Prve znake odvažnosti istoga dana zamijetio sam kod viteza don Ivana, Ilije Tomaševića i Grge Anušića, koji su, ubivši trojicu Turaka, odveli i njihove konje. Stalno sam im pružao podršku topovima kako bih ohrabrio onu šaćicu jadnih branitelja koji su se protiv brojnih neprijatelja pokazali iznimno odvažnima.

Dana 24. (srpnja, *o.p.*) većina se je vojske utaborila kod Obrovca s obje obale Cetine, a jedan njezin odred uputio se je prema selima Lučanima, Satriću i Potravlju kako bi uništavali i palili, a to isto je činio i drugi odred koji se je sručio na Zelovo. Dok sam uznemireno gledao uništavanje toga kraja i opsadu ove utvrde, vijest Vaše Preuzvišenosti o pripremljenoj obilnoj pošiljci vina, kojim ste i sami oskudijevali, olakšala mi je misli jer sam se pobojavao da ću biti napadnut prije nego što pomoć pristigne.

Dana 25. istog (srpnja, *o.p.*) veliki odred turskog pješaštva i konjaništva uputio se je i napao s dvije strane selo Otok gdje je u dugoj i hrabroj borbi neprijateljska vojska savladala 40 seljana koji su se pokušali povući na otočić nazvan Mali otok na koji su se sklonile njihove obitelji i gdje se nalazio harambaša Odrlijs s ljudima iz svog barjaka i seljani Brodarića, njih 70. Zla kob je htjela da su mnogi, prevozeći se na otočić, poginuli u lađama pod žestokom vatrom neprijateljskih pušaka fitiljača. Zagospodarivši tim lađama, Turci su zatim napali otočić i pritom savladali u petom naletu hrabre

³⁰ M. RIMAC - J. DUKIĆ pr., *Opsada sinjskog Grada*, Split - Sinj, 9. VIII. 2015., str. 84-85, 89.

³¹ M. RIMAC - J. DUKIĆ pr., *Opsada sinjskog Grada*, Split - Sinj, 9. VIII. 2015., str. 18-45, 72-73, 76-85.

branitelje, ne mareći za brojne gubitke svojih ljudi – preko tisuću palih pod snagom ognja i mača ili utopljenih u rijeci –, oduzevši svakome od njih život, osim malobrojnim koji su imali sreću spasiti se bijegom, a žene i djecu, u broju od oko pet stotina, pretvorili u roblje.

Zatajio sam koliko sam mogao što se dogodilo, ali kako su bijedni preživjeli došli 26. (srpnja, o.p.) u ovaj Varoš i ispričali svoje nevolje, obeshrabrili su ne samo ljude pozvane na obranu Varoša, već i odrede draguna i Hrvata koji su bili zaduženi za obranu Pojate tako da su je skoro napustili, da nisam (zahvaljujući pravovremenom izvještaju satnika Alviža Michielija, providura tog mjesta) spriječio nered bodreći ih u obrani. Ne mogu opisati Vašoj Preuzvišenosti koliko me je, spomenu-toga dana nakon 24 sata, obradovao dovoz spomenute pošiljke vina u ovu tvrđavu pod pratnjom oca fra Stjepana iz Ugarske, kapelana Vaše Preuzvišenosti, poručnika Ivana Čulića iz čete Hrvatâ konta Begne i poručnika Josipa Renisija iz čete bojnika Antija s dva odreda vojske: jednim od 30 prekomoraca i drugim od 20 Talijana, jer osim opskrbe utvrde tom važnom namirnicom, smatrao sam nužnim zadržati te časnike i vojnike kao pojačanje. Ne želim duljiti o neprijateljskim pokretima toga dana jer se nisu bavili ničim osim sakupljanjem brojnih svojih leševa u Otoku i prikupljanjem hrane.

Dana 27. (srpnja, o.p.) u 12 i pol sati, zaputio se je prema Žankovoj glavici iz obližnjih brežuljaka nazvanih Glavice veliki odred konjaništva koji se je raširio po polju paleći onu slamu i kuće kao i kuće i kule viteza don Ivana, serdara Vučkovića i Tomaševića. Plan napredovanja neprijatelja mogao se je neometano pratiti jer je drugi veliki odred pješništva iskoristio prigodu snažnog južnog vjetrova, koji je tjerao u tvrđavu taj gusti dim, stajao u pripravnosti na vrhu spomenutih brežuljaka, a neki su se konjanici pokušavali približiti Pojati, ali odvažnost naših junaka spriječila ih je u daljnjem napredovanju. Topovskim pucnjima držao sam podalje većinu neprijatelja nadajući se da će neki od njih izgubiti život, kao što je poginuo i jedan po svemu sudeći odličan i poštovan Turčin kojeg su drugi posjećivali s izrazima sućuti. Kako bi ponovno ohrabrio duše ovih uplašanih ljudi, poslao sam iz tvrđave pričuvnog kapetana Ivana Savaglièa s deset granadira i isto toliko oštrostrijelaca, kojima se pridružio vitez don Ivan i Frane Šurić, s naredbom da se ne zalijeću u polje jer sam vidio da su Turci velike kukavice koje se boje pušćane vatre te sam bio siguran da Turci ne bi toliko palili da narod nije zahvatila tolika klonulost duhom. U toj sam prigodi sav zadovoljan uočio da se čitava posada želi omastiti osmanskom krvlju te sam s divljenjem zamijetio kako su najniži po činu vojnici iščekivali priliku da se dokažu. Istoga dana primio sam obavijest da se drugi konjanički odred uputio prema Karkašici, ali se nije znalo je li mu cilj bio preplaviti Hrvace ili produžiti prema Vrlici.

Dana 28. istog mjeseca (srpnja, o.p.) mogao se je vidjeti samo poneki odred vojske kako kupi po polju žito koje su naši ostavili. Kako bi im onemogućio duži opstanak, naredio sam da se žito zapali, ali to nitko nije imao hrabrosti učiniti. Zatim sam toga dana u 24 sata primio vijesti da su Turci otišli u velikom broju pod tvrđavu Čačvina koju im nije bilo teško zauzeti jer su je pronašli napuštenu.

Dana 29. (srpnja, o.p.) nisu se mogli vidjeti osim kako skupljaju žito i krmivo. Zatim mi je dana 30. (srpnja, o.p.) vitez don Ivan rekao da Turci napreduju u velikom broju preko Mliništa prema Hrvacama te se pretpostavljalo da su se uputili prema Vrlici. Te sam noći dao zapaliti veliki dio žita koje je neprijatelj koristio za prehranu.

Dana 31. (srpnja, o.p.) jedan 12-godišnji dječak iz Otoka i njegova 8-godišnja rodica, koji su prethodne noći zahvaljujući isključivo Božjoj volji pobjegli iz ropstva, ispričao mi je da se je uistinu prethodnoga dana zaputila prema Vrlici polovina vojske koja za dva dana očekuje na bojnom polju odred topništva da se zajedno upute prema ovoj tvrđavi. Zaista ste mi Vaša Preuzvišenosti u pravi čas poslali konvoj s olovom, finim barutom, granatama, željeznim držačima vatre i papirom za fišeke koji mi je u 5 i pol sati u noći prvog dana tekućeg kolovoza u pratnji kapetana Pandolfa Aldemana iz Vaše straže i serdara Mate Vejića i bojnika Grančića došao u najsigurniji sat i u pravo vrijeme budući da sam svakog trenutka očekivao zauzimanje cesta.

Dana drugog (kolovoza, *o.p.*) očekivao sam u najkraćem roku napad na ovu tvrđavu jer se je prethodnog dana vidjela velika vatra prema Čačvini, a u sutonu Sunca s one strane polja veliko odjeljenje vojske, te sam pretpostavio da je od tamo odred topništva lakše prišao cestom Pridnji klanci (*Pridniclanze*).

Budući da sam nestrpljivo želio saznati, u svijetlu moje znatiželjne naravi, kakav je bio uspjeh neprijatelja pod Vrlikom, poslao sam već dva izvidnika. Kad su se vratili iz tog mjesta 3. (kolovoza, *o.p.*), nažalost su mi rekli da su zatekli spaljeni gradić i razbacane brojne kršćanske i turske leševe te da su se noću posve približili tvrđavi iz koje da nije odjekivao turski govor, bili bi se, vjerujući da je još uvijek drže naši, slijepo predali u ruke neprijatelju. Kada sam o tom događaju obavijestio Vašu Preuzvišenost, također sam Vam potvrdio da je prethodne noći stigao još jedan konvoj koji mi je poslala Vaša providnost pod pratnjom kolunela Jerolima Sisgorea iz šibenske okolice.

I dok sam se trudio riješiti nedostatke na najslabijim mjestima Korlata postavljanjem vanjskih zapreka od kolaca i unutarnjih barikada, četvrtoga (kolovoza, *o.p.*) ujutro vidio sam iz smjera Turjaka velike odrede neprijateljskog konjanništva koje su se zatim raspršili kako bi palili po običaju jednako na ovoj strani kao i na onoj od Dicma, Biskog, Vojnića i Trilja, selima ovoga područja pa sve do Dugopolja. Oko podneva manji su se odredi Turaka vratili s vrećama žita te sam zaključio da je žito pronađeno u trapovima ovih bijednih podanika. Toga dana oko 19 sati spustio se je prema ovoj strani veliki broj konjanika koji su, stigavši u polje, pokušali napasti ovaj Varoš, što im nije dopustilo topništvo s ove tvrđave i naši koji su podizali nasip i štitili Varoš. U isto su se vrijeme na brežuljcima Glavica sat i pol zaustavili razni turski odličnici koji su bili u pratnji bosanskog paše te su, posjedavši, promatrali utvrdu. U šumu iznad planine Nebesa, koja gleda prema Korlatu, zašao je odred neprijatelja, koji se, postavivši razne zastave, zaustavio više od sat vremena kako bi promatrao tvrđavu, ali ga je nasreću pucanj topništva natjerao na povlačenje.

Dana petog (kolovoza, *o.p.*) osmanska vojska utaborila se u vidokrugu tvrđave te sam tada shvatio brojnost te vojske, ali nikada nisam prestao vjerovati da će se Gospodin Bog udostojati pomoći mi kada sam primio obavijest posredstvom harambaše Čalića, osmanskog podanika i mogjeg redovnog izvijestitelja koji je bio u tom taboru, da je paša izjavio da će u šest dana zagospodariti tom utvrdom ili izgubiti svoje ljude. Harambaša me je također izvijestio da u taboru imaju četiri velika topa i drugi manji uz dva mužara, te su Turci pripremili tisuću ljestava i pleteno šiblje i koševе za zaštitu protiv topova i da su htjeli spriječiti bilo kakav pokušaj bijega iz Pojate. Nakon što sam otišao na to mjesto, uvidio sam kako ga malobrojna posada neće moći obraniti, a da se mjesto ne može nikako ni ojačati, čak ni uz pomoć mještana koji su, iako dobro plaćeni, bježali, a uz pripomoć vojnika iz utvrde kako se ne bi smanjila njezina posada. Pomislio sam da bi bilo dobro pozvati više časnike kako bi mi svojim mišljenjima pomogli organizirati obranu. Kada su se svi složili s mojim poniznim mišljenjem, odlučio sam povući u tvrđavu državnu opremu koju smo noću oprezno unijeli, a zatim sam naredio ophodnje izvan tvrđave kako bih mogao na svaki neprijateljski pokušaj spremno povući tu posadu.

Šestog (kolovoza, *o.p.*) ujutro Turci, kliški Alajbeg i Me(h)met beg Alipašić i drugi, nakon što su stigli u blizinu velike crkve, dali su znak kojim su nas pozivali na razgovor. Potom sam poslao, na vjeru, viteza don Ivana Filipovića da sasluša što oni žele. Njemu su predali tri otvorena lista, dva pisana turskim jezikom upućena Vašoj Preuzvišenosti i jedan naslovljen na moje ime pisan meni dobro poznatim rukopisom fratra Galuzzija, koji je pobjegao u Tursku prije prvih pokreta u tekućem ratu, na talijanskom jeziku. Nakon što sam ga pročitao, razabrao sam da me paša navodi da napustim ovu tvrđavu koju je smatrao vlasništvom njegovog Velikog Gospodara. Uvjeravajući me da mu je predam, dopuštao mi je odlazak s Talijanima, mojom obitelji, oružjem i prtljagom, i prijetio mi je da ću se u suprotnom grdno pokajati. Kako je uručivanje pisama bilo popraćeno sličnim govorom,

tako sam, pretvarajući se da ih nikada nisam ni primio, odgovorio posredstvom spomenutoga viteza da mi je Vaša Preuzvišenost zabranila primanje bilo kakvih pisama neprijatelja te da ste me izdanim naredbama ovlastili braniti ovu tvrđavu do zadnje kapi krvi na što sam se i obavezao. Međutim rekao sam da ako bi paša htio zapečatiti u omot ista pisma za Vašu Preuzvišenost, da bih vam ih kao vjerni podanik poslao. Te noći nisam oklijevao zapaliti sve preostalo žito na polju koje je moglo neprijatelju omogućiti dugo zadržavanje u ovim krajevima.

Dana sedmog (kolovoza, *o.p.*) spazio sam namjere neprijatelja koji te noći prije dva i pol sata nije napravio nikakav pokret. Budući da su me izvijestili da je tada krenulo pješništvo i konjaništvo prema ovoj strani, odmah sam naredio povlačenje isturenog odreda s položaja Pojate. Taj potez je izveden bez značajnijih gubitaka osim samih konja budući da u skućenom prostoru utvrde nije bilo kutka da ih se smjesti. Neprijatelji su tiho preko Varoša približili svoj opkop na domet kubure od bedema utvrde. Nisam propustio odbiti ih streljačkom vatrom i ručnim granatama. Iako su mnogima dobro poslužili kao grobovi oni iskopani prilazi, mnogobrojni opkopari neprestano su nastavljali s radom uz neprekinutu pucnjavu svojih vojnika. Dok sam ja te noći ohrabrivao posadu na obranu, prvi sam okrvavio ove bedeme vlastitom krvlju zbog rane iznad desnog oka koja je bila javni dokaz moje odanosti. Kako se je pucnjava zapodjenu, nije prestajala ni u obrani ni u napadu, štoviše nastavila se takovom žestinom da je to mjesto izgledalo kao središte pakla. Neprijatelji su te noći zapalili novu franjevačku crkvu, a Pojatu nisu uspjeli zaposjesti.

Dana osmog (kolovoza, *o.p.*) dok se je nastavljala izmjena streljačke vatre, tvrđava se našla pod udarom neprijateljskog topništva koje je gađalo s mjesta kule serdara Tomaševića. Pronađene kugle ukazivale su nam da je riječ o topovima od trideset, dvanaest i devet libara, povezanih u bitnicu s poljskim topovima, te da tuku iz mužara bombama od sto i od tristo libara. Osim nekoliko vojnika poginulih toga dana i drugih ranjenih, nažalost izgubio sam inženjera d'Andrèa kojemu je pucanj iz nažljebljene puške prostrijelio glavu i vidio sam otkinut palac lijeve ruke poručnika Renisija koji se je ozlijedio zbog rasprsnuća vlastite nažljebljene puške prethodne noći. Neprijatelji su se prepustili uništavanju skladišta, gustirni i kuća, i nisu pokušavali napraviti proboj, već su proširivali opkope i napredovali uz ljudske žrtve dok se je niz planinu Nebesa vidio silazak odreda. Navečer sam otišao na položaje ohrabriti posadu da čvrsto ustraju do pobjede ili da slavno izgube život jer se u ovoj tvrđavi nisu mogli uzdati u milost neprijatelja. Svi su tako zdušno prihvatili moje slabašno hrabrenje da sam i sâm na čelima ovih časnika i vojnika iščitao najsnažniju odluku da se žrtvuju.

Dana devetog (kolovoza, *o.p.*) nastavili su mužarima i topovima gađati ovu tvrđavu, nanijevši nam vrlo velika oštećenja, ali su i oni bili izloženi udarima naših topova zbog čega su se morali premjestiti. Jadni naši vojnici, premda umorni od bdijenja i napora, nisu se prestajali suprotstavljati neprijatelju čitavu noć.

Desetog (kolovoza, *o.p.*) ujutro kada su nas obasjale prve zrake sunca, neprijatelji su nas obasuli teškim i pomno usmjerenim udarcima mužara i topova te smo zamijetili promjenu sustava napada s više bitnica koje su sa svake strane tukle pročelje ove utvrde, Korlat i nasipe. Od prvoga dana nisu se uspjeli probiti dalje od našeg isturenog položaja budući da im je naša pucnjava zapriječila djelovanje. Tamo ih je naše topništvo zasulo te su osjetili jaki otpor iz tvrđave koji im je prouzročio veliku štetu i utjerao strah. Te noći dok sam promatrao uobičajeno premještanje neprijatelja u opkopima, poticao sam posadu na još snažniju pucnjavu i uplašio sam se da neće moći tako dugo izdržati napore bez odmora.

Na jedanaestog (kolovoza, *o.p.*) neprijatelji su počeli tući i zidine te bi na spojnom bedemu u blizini kule uspjeli napraviti široki proboj, da sljedeće noći nisam naredio da se gredama, pletenim šibljem, kamenjem i zemljom ispuni te učvrsti razrušeni dio. Činilo se da su se i vjetrovi urotili protiv nas, jer su, snažno pušući u nas, vraćali u tvrđavu užarene krhotine naših topova. Tog su dana na

više mjesta zapalili požare koje nam je bilo teško gasiti zbog neizmjerne paljbe koja je pljuštala sa svih strana. Predznak dobrog uspjeha bio je hitac iz topa koji je ispalio, u mojoj prisutnosti, topnički starješina Petar Brešan i koji je, uz moje prizivanje sreće, oborio i zapalio veliku zastavu s drugim obilježjima odreda konjaništva koji je bio smješten nasuprot bitnice. Nastavili su se neumorni napori drage posade koja je neprekidno danju i noću bila uznemiravana vatrom, a vojnici su bili tako umorni i iznemogli da ih je bilo nužno okrijepiti rakijom.

Dana dvanaestog (kolovoza, o.p.) iza vrhova planine Svetoga Spasitelja vidjele su se četiri ispaljene rakete koje su ulile nadu čitavoj posadi da će uskoro pristići pomoć, a koje sam ja protumačio, budući da me s pismima niste mogli obavijestiti, kao smišljeni znak Vaše Preuzvišenosti koja mi je time dala na znanje da će pomoć stići za četiri dana. Vjerujem da su neprijatelji to primili sa zebnjom. Iako je bio koban pucanj iz puške fitiljače koji je tog jutra ubio nadstojnika Sant'Hijlera, nisam propustio ohrabriti vojnike svojom nazočnošću kao što je ih je i zapovjednik posade Plunchet sličnom pozornošću ohrabrivao dok su hrabri otac Stjepan iz Ugarske i vitez don Ivan Filipović krijepili duh mještanima koji su se tu bili sklonili. Neprijateljske bitnice nisu davale mira tvrđavi, a neki su od naših poginuli od njihovih pucnjeva. Naše se topništvo junački suprotstavljalo onima koji su nas gađali s jedne i druge strane, ali nas je bijes vjetrova držao u stalnom pokretu zbog brojnih požara. Iako su se već opsadnici jako približili s rovovima, ova zaslužna posada u neprestanoj obrani nije mogla pružiti veći dokaz ustrajnosti i vjernosti. Postalo mi je jasno da neprijatelj mora ubrzo donijeti neku naglu odluku budući da su bili nezadovoljni činjenicom da nisu uspjeli zamoriti posadu neprestanom streljačkom vatrom pa nas čak i te noći nisu prestajali uznemiravati mužarima i topovima.

Dana trinaestoga (kolovoza, o.p.) pojačali su vatru te su topovski pucnji bili učestaliji nego ostalih dana. Dva sam puta čudesno izbjegao smrtnu opasnost te nasreću mogao svojom nazočnošću ohrabriti posadu koja, što je bila više pritisnuta naporima, to je bolje izdržavala u obrani. Istoga dana nadstojnik Sant'Hijler prešao je na onaj svijet zbog rane koju je zaradio prethodnoga dana, a od rane dobivene u vrat od kugle nažljebljene puške odmah je zatim predao dušu Bogu Stvoritelju i otac Stjepan iz Ugarske, kojega su svi oplakivali jer se posebice istaknuo u vrlini i hrabrosti te ohrabrivanju sklonjenih mješšana.

Sljedeće nas noći neprijatelji nisu ništa manje uznemiravali mužarima, topovima i nažljebljenim puškama sve s ciljem da slome jadne iscrpljene vojnike. Dana četrnaestoga (kolovoza, o.p.) prije svitanja su se pješaštvo i konjaništvo izdvojili iz tabora i opasali su čitavu utvrdu te su svom snagom u zoru krenuli u opći juriš koji je trajao puna tri sata. Mnoge su neprijateljske zastave napredovale sve do zida palisade novog obzida na Korlatu, te su se neprijatelji toliko približili, da su jedni navaljivali dugim kopljima, a drugi su ih s trozubim kopljima odbijali. No, obrana je bila tako snažna da je velika neprijateljska vojska naglim bijegom popustila pred hrabrošću malobrojne posade. U istom podvigu hicem iz nažljebljene puške ranjen je bio u grudi poručnik Ivan Čulić, a poručnik Frane Suit iz čete Brand u usta.

Našim pucanjem odgovarali smo neprijatelju od prvog sata kad je utvrda bila stavljena pod opsadu te smo se borili do posljednjeg trenutka uz mnoštvo izgubljene krvi, izvrgujući ga bijesu topništva i snazi streljaštva, bombama iz mužara, ručnim granatama i podmetnutim minama (*fuochi d'artificio*) od čega se nije mogao obraniti zbog iznimno velikog broja izgubljenih ljudi. Pješaštvo se povuklo, pa ga čak ni paša, koji je osobno otišao s konjaništvom da ga pribere, nije uspio zaustaviti taj brzi trk kojem se predalo prema Jasenskom kako bi prešlo Cetinu. Istoga dana neprijateljsko je topništvo nastavilo napadati ovu utvrdu, ali nas nisu uznemiravali streljačkom vatrom kao obično. Naši, ohrabreni pothvatom da su odbili tako brojne neprijatelje, nisu prestajali pucati po malobrojnima koji su ostali i spremno su očekivali novi pokušaj za koji su vjerovali da se

sprema s obzirom na poziv za okupljanje koji se čuo u taboru. Neprijatelji nisu više htjeli iskušavati ustrajnost ove utvrde te su sljedeće noći, pokupivši topništvo iz tabora, otišli petnaestog ujutro (kolovoza, o.p.). Taj smo dan proslavili s veseljem Uznesenje Djevice na nebo i štjujući njezinu Svetu sliku, prenesenu iz nove crkve u Varošu u crkvu na ovoj tvrđavi, predali smo joj naša srca u znak zahvalnosti za njezinu čudotvornu pomoć i zaštitu. Oko 19 sati istoga dana počeli su raspremati tabor pri čemu su slagali šatore navrat nanos te nešto prije 23 sata bilo je vidljivo da je tabor prazan. Ostavljene brojne ljestve, pleteno šibljje, motike, lopate, kugle, bombe za mužare i ručne granate samo su dokazivale žurbu u kojoj su se povukli. Dvije zastave, koje sam dostavio Vašoj Preuzvišenosti, svjedoče o napredovanju kojeg su neprijatelji izveli sve do ovih zidina, a brojni nesahranjeni leševi pokazali su svijetu hrabro držanje ove posade. Pepeo i ruševine ove utvrde dokaz su Vašoj Preuzvišenosti nevolje koju joj je prouzročilo neprijateljsko topništvo, a veliki broj koševa za opkope i samih opkopa te njezin vanjski izgled svjedoče o napadima i broju napadača. Takav je ishod opsade i oslobođenje ove utvrde koju je zaštitila velika Djevica Marija, uz pomoć moje malenkosti, uvijek pomognute mudrim naredbama Vaše Preuzvišenosti, koji je hrabro postignut pod slavnom vladavinom Prevedre Republike. Neka navijeke bude blagoslovljena sreća njezine vojske.

Vašoj Preuzvišenosti ponizno ljubim ruke.

Sinj, 30. kolovoza 1715.

Ponizni, odani i zahvalni sluga

Juraj Balbi, providur

STJEPAN CUPILLI I OBRANA SINJA 1715. GODINE

Važno je istaknuti i veliki doprinos splitskog nadbiskupa Stjepana Cupillija samom ishodu rata 1715. godine. Stoga donosimo njegovo pismo upućeno iz obližnjeg Dicma 9. kolovoza 1715. papi Klementu XI. On u pismu moli papu za pomoć u molitvama, oprostima, novcu i ljudstvu. Pismo je na latinskom jeziku objavljeno u *Illyricum sacrum*,³² a donosimo ga u prijevodu J. A. Solde:

"Po milosrđu Gospodnjem nismo uništeni od turskih napadaja. Nevolje i teškoće odasvud nas opkoljuju. Bijes Turaka opsjeda sinjsku tvrđavu i opijen prekomjernom obiješću ne prestaje mahnitati. To je gorčina moja najgorča: uznemiren sam, Sveti Oče, ali ne zbunjen: mačevima bezbožnih Turaka odasvud sam napadan i izmučen gotovo do smrti, uzdižem ufanje svoje Njemu, koji mislim da je, ispitujući pravedno dubinu moje duše, sve ovo (pripustio) radi mene grješnika. O da sve mogu u Njemu koji me krijepi; o da prihvatim primjere strpljivosti i primjere velikosvećeničke postojanosti. Tvoja je dužnost, Sveti Oče, po božanskoj službi biti s izmučenima. Pruži, dakle, vjernim kršćanima pomoć svoje moći koliko s molitvama i oprostima, toliko s novcima i s ljudstvom; naime, ožalošćenima si tješitelj pomažući svima u nevolji; dužnost ti je utješiti blagošću očinskog srca mene i moje uznemirene vjernike u biskupiji. U ovoj hladnoj zimi naših nevolja daj da se tvoje cvijeće i pomoć tvoje moći odmah pokažu na zemlji našoj i neka procvjetaju vinogradi naši, neka se razliju u ugodan miris. Bog neka učini da cvijeće tvoje u Dalmaciji donese ploda; neka se milost Klementa meni i kršćanskom puku i sinjskoj tvrđavi i očinska pomoć sinjskom narodu pretvori u veselje, a Turcima neka donese poraz i propast. Neka bude Gospodin Bog uz tvoje želje koji u svojoj ruci drži tvoje srce; a tebe, Sveti Oče, moju nadu u danima moje žalosti, neka sačuva jaka na utjehu ožalošćenih. To želi, vezan ljubavlju, svladan dobročinstvom, prostrt pred tvojim svetim nogama, tužan i žalostan ponizni sluga tvoje svetosti Stjepan, splitski nadbiskup."³³

³² Daniel FARLATI, *Illyricum Sacrum*, III, Venetiis, 1765.

³³ J. A. SOLDI, *Sinjska krajina u 17. i 18. stoljeću*, knj. 1, Sinj, 1995., str. 198.

DON IVAN U PJESMAMA FRA ANDRIJE KAČIĆA MIOŠIĆA

O opsadi i uspješnoj obrani Sinja 1715. godine ispjevane su brojne pjesme i njena slava prenosila se usmenom predajom. U spomen pobjede pokrenuta je i viteška alka. O junaku i vitezu don Ivanu pjesme je sklanjao fra Andrija Kačić Miošić.

PRVA PISMA OD VITEZOVA SINJSKIH³⁴

Sinju grade, zlatni buzdovane,
od starine junački mejdane,
u Cetini gnizdo sokolovo,
koga gleda oko principovo!

U tebi se legu sokolovi,
Cetinjani, mladi vitezovi,
koji Turkom rane zadadoše
i ruse im glave odsicaše.

Po imenu kažem krajišnike
Cetinjane, pišće i konjike:
najprvoga Grčić don Ivana,
od Cetine ravne kavalira,

koji Turkom na mejdan iđaše
ter im ruse glave odsicaše;
krajinu je tursku porobio,
roblje hvata, plino dogonio.

SLIDI PISMA VELIKOGA JUNAKA I VITEZA KAVALIRA DOM IVANA FILIPOVIĆA REČENOGA GRČIĆA, ISPOD SINJA, PRIKAZANA OCU POŠTOVANOMU FRA PETRU FILIPOVIĆU, ŠTIOCU BOGOSLOVCU³⁵

Kotar hvali Janković Stojana,
a Cetina Grčić dom Ivana,
kavalira dužda mletačkoga,
koji biše srca viteškoga,

a plemena od Filipovića,
bosanskoga na glasu plemića,
kojino je svuda vojevao
i junačke glave odsicao.

Od Morije rata ognjenoga,
malo posli a i Malenoga,
ne bijaše žeščega vojnika,
u Cetini bržega konjika.

Kad Cetinu Turci porobiše,
na Grčića kulu udariše,
osvojit je oni ne mogoše,
nego pod njom mnogi izgiboše,

jer je brani Grčić dom Ivane,
od Cetine ravne kavalere;
mnoge pobi Turke krajišnike,
mlade pišće i brze konjike.

To svidoče starci od Cetine,
a najveće Zorzi providure.
Al' poslušaj, dragi pobratime,
što učini Grčić dom Ivane,

kad udriše na Cetinu Turci
sa svih strana kano mrki vuci
i prid njima paša Atlagiću,
silni vitez kano Kobiliću!

Grčić biše srca junačkoga,
brani krunu dužda mletačkoga,
po Cetini Turke razgonjaše
ter im ruse glave odsicaše.

Najboljega posiće junaka,
mejdandžiju turskoga konjika,
po svidodžbi Balbi providura,
koji hvali Grčić dom Ivana.

Kuda godir četa odlazaše,
on prid četom vojvoda bijaše,
svu je tursku zemlju porobio,
bilu Livnu vrata zatvorio.

³⁴ Andrija KAČIĆ MIOŠIĆ, *Razgovor ugodni naroda slovinskog*, Zagreb, 2006., str. 646. Donosimo samo četiri prve kitice u kojima se spominje don Ivan.

³⁵ A. KAČIĆ MIOŠIĆ, *Razgovor ugodni naroda slovinskog*, Zagreb, 2006., str. 501-503.

To svidoči mlađan Trivisane,
od bijela Klisa providure,
koji kaže rate i mejdane,
što učini Grčić dom Ivane.

Često kupi svoje Cetinjane,
bojak bije s Turcim na sve strane.
Ne bijaše boja ni mejdana
brez viteza Grčić dom Ivana

po svidodžbi Dulfina đenerala
i Kavali, mletačkoga bana,
koji njega hvale brez pristanka,
da je bio dika od junaka.

Kad u Grabu Turci izgiboše,
a prid njima Redžep-paša biše,
tada turske odsicaše glave
silni junak Grčić dom Ivane

i njegovi mladi Cetinjani,
vitezovi na krajini zvani,
kako kaže Mucenigo bane,
glasoviti svitli đenerale.

Lipi bihu dvori Atlagića,
Atlagića i Skendaragića,

al' ih Grčić upalio biše,
viruj, pobro, zlatno pero piše.

Opet kupi mlade Cetinjane,
robi tursku zemlju na sve strane;
mnogo plino zaplinio biše,
Turke siče, ne more se više.

I pogubi zmaja ognjenoga,
baš sinovca paše bosanskoga,
po imenu mlada Ali-bega,
i s njim mnogo aga i sejmena.

To svidoči sinjski providure,
po imenu Semitekul Ante,
i ostali mladi krajišnici
Cetinjani, pišci i konjici.

Kada na Sinj Turci udaraše
ter ga sa svih strana opsidoše,
tada Grčić u gradu bijaše
ter viteški glave odsicaše.

Na mejdan je Turkom izlazio
i mejdan je vazda odnosio,
Ne čudi se, dragi pobratime,
silni junak Filipović biše!

Svagda nam bilo Ime Isusovo u pomoć, i ob dan i ob noć, i Prisveto Trojstvo i Divica Marija naša pomoćnica i Sveti Jerolim, Sveti Juraj Mučenik, Sv. Ilija, naše zemlje protekturi, Bosne, Ercegovine, Hrvata i svega slavnoga slovinskoga naroda i jezika hrvatskoga, molite se za nas.

don Ivan Filipović Grčić
*Pisma koja se piva iliti kanta po epistoli na misi
svake nedilje četvrte u misecu, što u jedni strana zovu Mladu nedilju
Sinj, Venecija, 1704.*